

Kārlis Sīkais - viens no pirmajiem latviešu radio rūpniekiem

Jānis Jansons, *Riga Technical University*

Kopsavilkums. 1925. gada beigās sāka darboties Latvijas radiofons, un tūlīt valstī sākās arī radio ražošana. Bez valsts uzņēmuma sāka darboties arī daudzas privātfirmas. No tām 1940. gadā radio ražoja vairs tikai A. Leibovics, bet K. Sīkai firma izzuda jau pēc pirmā radio ražošanas gada.

Atslēgas vārdi: radio rūpniecība, firmas, uztvērēji, radio ražošana.

I. SITUĀCIJAS RAKSTUROJUMS 20. GADSIMTA 20. GADOS

Visu 20. gs. divdesmito gadu pirmo pusi Latvijā notika radiofona pārraižu mēģinājumi un to laikā radio ražošanas un importa monopolu centās izturēt valsts iestāde – Pasta un telegrāfa virsvaldes Galvenās darbnīcas. Taču pēc regulāru radiopārraižu uzsākšanas (1925. gada 1. novembrī), kad tika izstrādāti radio ražošanas un tirdzniecības noteikumi, drīz sāka rasties arī pirmie radio ražotāji, kuri bija ar mieru izgatavot šo nepazīstamo, noslēpumaino aparātu, kas, neraugoties uz neierasto funkciju, bija relatīvi vienkāršs un saturēja pavisam nelielu detaļu skaitu.

1928. gada sākumā radio ražošanas atļaujas bija izņēmušas 16 firmas. Taču ne visi, kas saņēma atļaujas, sāka ražot radioaparātus. Daļa no jaunajiem radio rūpniekiem nodarbojās ar sīkražošanu arī kādā citā nozarē. Visai maz bija tādu privātfirmu, kas strādniekus ar radio ražošanu nodarbināja visu dienu, to īpašnieki divdesmitajos gados lielākoties bija cittautieši. Tieši latviešu vadītajās firmās ienākumi no radio ražošanas krietni pārsniedza pārējos.

II. KĀRĻA SĪKA PANĀKUMI PRIVĀTĀS RAŽOŠANAS SĀKUMĀ

Ar savas ražošanas apjomu un strādnieku skaitu, raugoties no mūsdienas viedokļa, K. Sīkais būtu pieskaitāms sīkražotājiem, turklāt radio ražošana sākumā nebija viņa pamatnodarbošanās. Būdams virsleitnanta dienesta pakāpē, viņš dienā strādāja Kara Būvniecības pārvaldes Rīgas grupā par darbvedi, bet pēcpusdienā vadīja darbus savā darbnīcā, ko dienas pirmajā pusē uzraudzīja viņa sieva [1].

Pirmās ziņas par K. Sīkā elektrotehniskajām iekārtām lasāmas 1925. gada jūlijā notikušās Rīgas 5. izstādes aprakstā [2]. Viņa firma ražoja zibensnovēdējus, kā arī sakaru un signalizācijas iekārtas dzelzceļiem. Zibensnovēdējus pārdeva arī Lietuvā, un Kauņas vidusskola piedāvāja K. Sīkajam izgatavot dažus radioaparātus. Iespējams, ka tieši šis pasūtījums rosināja K. Sīko pievērsties radio ražošanai [3].

1925. gada 18. septembrī K. Sīkais saņēma oficiālu atļauju atvērt Bruņinieku ielā 19 elektropiederumu ražošanas darbnīcu, kura tajā laikā ražoja vara stiepli, izolācijas

materiālus, tītās pretestības, elektrības slēdžus un vēl citus elektropiederumus.

III. VEIKSMĪGAIS RADIOUZTVĒRĒJU RAŽOŠANAS SĀKUMS

1926. gada pirmajā pusē reklāmas presē vēstī, ka K. Sīkais sācis nodarboties ar radiouztvērēju ražošanu. Arī žurnāls *Radio* regulāri reklamē firmas ražojumus, bet 1926. gada Rīgas izstādē piedalās arī K. Sīkais un ir starp pirmo godalgu ieguvējiem. [4]

Plašākas ziņas par K. Sīkā ražojumiem var gūt no 1926. gada II Radio rūpniecības izstādes, kas notika novembrī. Prese atzīst, ka K. Sīkais ir otrs lielākais radio rūpnieks pēc Pasta un telegrāfa virsvaldes Galvenajām darbnīcām. 1926. gada *Jaunākajās Ziņās* lasām: "Tā jau ir liela moderni iekārtota radio rūpniecība, kura radio piederumus ražo vairumā un pati sastāda aparātus. Aparātos ir 85% pašražotas un tikai 15% ievestas daļas. K. Sīkais radio darbnīcās nodarbina 21 strādnieku un to specialitāte ir uztverošo un raidošo aparātu uzstādīšana uz kuģiem." No šī citāta redzams, kādu firmu tolaik uzskatīja par lielu [5 – 9].

K. Sīkais bija dabūjis atļauju demonstrēt šajā izstādē kuģu radiostaciju, tomēr vislielāko ievērtību firma guva ar radiouztvērējiem, izstādot divus detektoru uztvērēju tipus un vienlampo, divlampo un trīslampo uztvērējus. Uztvērēju korpusi tika izgatavoti no koka, tikai priekšpanelis no trolīta (tālaika nosaukums dekoratīvi apstrādātam getinaksam). Vienkāršākais un lētākais detektoru uztvērējs bija ievietots plānā kastītē ar horizontāli novietotu priekšējo paneli. Uz tā novietojās visas pieslēgšanas līgšanas un noskaņošanas pogas. Sarežģītākais detektoru uztvērējs bija izveidots kā augstāka kastīte ar slīpu priekšējo paneli. Visi trīs lampu uztvērēji arī izveidoti ar slīpu priekšējo paneli. Vertikālie un dziļuma izmēri tiem ir vienādi. Uztvērēju korpusi un priekšējie paneļi viens no otra atšķīrās ar garuma izmēriem, kvēlreostatu skaitu uz paneļa, kā arī lampu skaitu. Bez kvēlreostatu kloķiem visu tipu aparātiem bija noskaņošanas un atgriezeniskās saites pogas. Visi trīs uztvērēji atšķīrās tikai ar zemfrekvences pastiprināšanas pakāpi skaitu. Trīslampu un netālu no raidītāja esošu divlampo uztvērēju varēja klausīties ar taures skaļruni. Tālās stacijas ar divlampo un vienlampo uztvērēju klausījās ar telefona austiņām. Uztveramo staciju skaits ar visiem trim uztvērējiem bija aptuveni vienāds [10].

IV. BĒDĪGAIS RAŽOTĀJA GAITU NOSLĒGUMS

Līdz nākošajai radio izstādei K. Sīkā firma neizdzīvoja. 1927. gada decembra sākumā Kara Būvniecības pārvaldē atklāja naudas iztrūkumu – vairākus desmitus tūkstošus latu, un aptuveni pusi no šīs summas neoficiāli bija aizņēmis K. Sīkais. Kad viņu sāka meklēt, izrādījās, ka viņš jau novembrī

lūdzis atvaļinājumu, vēlāk to pagarinājis, bet, kā zinājuši tuvi draugi, ar kara laika paņiņu palīdzību dabūjis ārzemju pasi un 1000 latu ceļa naudas, lai 9. novembrī ar vilcienu izbrauktu uz Berlīni, no tās uz Portugāli, un tur 17. vai 18. novembrī iekāpis kuģī, lai brauktu uz Dienvidameriku [11–14].

Par K. Sīkā bēgšanu presē izplatījās vairākas versijas, taču par ļaunprātīgas rīcības faktu neparādījās ne apstiprinājums, ne noliegums. Tikai pēc viņa pazušanas naudas iztrūkuma dēļ nomainīja Kara Būvniecības pārvaldes vadību, bet K. Sīko aizmuguriski izraidīja no armijas. Divi vadošie K. Sīkā darbnīcas darbinieki pamanījās viņa vārdā atprasīt 12300 latu parādu no citas firmas un piesavināties to sev, par ko drīz tika saukti pie atbildības.

Pa to laiku K. Sīkais bija nonācis Dienvidamerikā, kur sākumā bija spiests strādāt ostās visgrūtākajos un netīrākajos darbus. Taču 1928. gada aprīlī viņš Buenosairesā jau bija iekārtojies pastāvīgā darbā par elektromontieri. Viņa izdošana Latvijai neesot bijusi iespējama nolīguma trūkuma dēļ, kā arī lielo atpakaļ ceļa izdevumu dēļ [15].

V. SITUĀCIJA RADIOUZTVĒRĒJU TIRGŪ 1928. GADĀ

K. Sīkā bēgšana visdrīzāk varēja būt gaidāmā bankrota rezultāts. 1927. gadā jauno abonētu skaits bija tikai 65% no 1926. gada abonētu skaita. Pirmā radio klausīšanās eiforija bija pārgājusi. Žēlošanās par telefona austiņu nospiestajām ausīm, par šo austiņu auklas garuma ierobežoto pārvietošanās brīvību, par īso un vienmuļo programmu bija jau sasniegusi radio interesentus. Aparāti ar skaļruņiem bija ne tikai ļoti dārgi, bet arī samērā klusi skanēja. Mazo firmu izredzes vēl vairāk samazināja ārzemju aparātu ieplūdums. Ārzemju firmas

1926. gada laikā jau bija apguvušas tirgu Latvijā. Šādā situācijā pilnīgi varēja būt, ka K. Sīkā firmai nebija noieta un tā bija tuvu bankrotam. Tās īpašniekam pietrūka padoma, un Lāčplēša ordeņa kavalieris, kas nebēga no lodēm, nolēma bēgt no bankrota, tā kļūdamas par regulāru aprakstīšanas objektu tālaika presē.

Līdzīgs liktenis sagaidīja arī dažu labu citu tā laika firmu, un tā būs arī šodien. Tomēr, ja nebūs, kas riskē un mēģina, tad nebūs arī to, kam izdosies.

LITERATŪRAS SARAKSTS

1. Īsas ziņas, Pēdējā brīdī, 1927. 8. dec.
2. Īsas ziņas, Pēdējā brīdī, 1926. 19. jūn.
3. Rīgas 5. izstāde, Jaunākās ziņas, 1925. 28. jūl.
4. Radio, Nr. 2, 1926. 7. maijs.
5. Radio firmas, Radio, Nr.15, 1926. 6. nov.
6. Ekspozīciju godalgošana, Radio, Nr.16, 1926. 20.nov.
7. Radio iekaro Latviju, Jaunākās ziņas, 1926. 8. nov.
8. Latvī, 1926. 9. nov.
9. Segodņa, 1926. 15. nov.
10. Otrā radio izstāde, Jaunā Nedēļa, Nr.38, 1926.
11. Kur slapstās Kārlis Sīkais, Jaunākās ziņas, 1927. 13. dec.
12. Par K. Sīko, Jaunākās ziņas, 1927. 14. dec.
13. Īsas ziņas, Pēdējā brīdī, 1927. 23. dec.
14. Īsas ziņas, Jaunākās ziņas, 1927. 24.dec.
15. Jaunākās ziņas, 1928. 17. apr.

Jānis Jansons, ETF Radioiekārtu katedras akustikas un radoraidījumu laboratorijas laborants

Adrese: RTU Elektronikas un telekomunikāciju fakultāte, Āzenes ielā 12, Rīga, LV – 1658, LATVIA

Jānis Jansons. Kārlis Sīkais is one of the first Latvian radio producers

Latvian Radio broadcasts started running on 1 November 1925. Soon radio manufacturing was commenced in Latvia. A little later, private companies in the field started operating. In 1940, A. Leibovic was the first out of private radio manufacturers to produce radio sets, whereas the company “Kārlis Sīkais” disappear from the market after one year of operations.

Янис Янсонс. Один из первых радиопроизводителей Латвии

В конце 1925-го года в Латвии начала работать радиовещательная станция. Скоро началось радиопроизводство сначала на государственном предприятии, а потом на многих частных предприятиях. В 1940-м году из первых частных производителей радиоприемники производил только А.Лейбовиц, а фирма К.Сикайса исчезла из радиорынка уже через год.